

I. ARTYKUŁY

GIUSEPPE LORINI

ONTOLOGIA SPOŁECZNA CZESŁAWA ZNAMIEROWSKIEGO¹

Quod non in regula, non in mundo.

Czesław Znamierowski²

I. DWA PODSTAWOWE POJĘCIA ONTOLOGII SPOŁECZNEJ CZESŁAWA ZNAMIEROWSKIEGO: *NORMA KONSTRUKCYJNA I AKT TETYCZNY*

1. Ontologia społeczna jest nową dyscypliną filozoficzną, która – mówiąc po arystotelesowsku – bada *byt społeczny*.

O ontologii społecznej mówił już fenomenolog niemiecki Edmund Husserl w 1910 r. Dokładniej mówiąc, wyrażenie 'ontologia społeczna' (w języku niemieckim: 'soziale Ontologie') pojawiła się po raz pierwszy w jego krótkim dziełku *Soziale Ontologie und deskriptive Sociologie* (wydanym pośmiertnie w 1973 r.)³.

Do tradycji fenomenologicznej odnosił się krytycznie filozof prawa Czesław Znamierowski (1888-1967), kiedy to na początku lat 20. XX w. podjął swoje studia nad ontologią społeczną⁴.

Po raz pierwszy o 'ontologii społecznej' Znamierowski pisał w 1921 r. w eseju *O przedmiocie i fakcie społecznym*⁵.

¹ Włoska wersja tego artykułu ukazała się pod tytułem: *Ontologia sociale in Czesław Znamierowski*, w: *Saggi in ricordo di Aristide Tanzi*, Giuffrè, Milano 2009, s. 307-321.

² C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa. I. Układ prawny i norma prawna*, Fiszer i Majewski, Poznań 1924, s. 104.

³ O czym informuje P. Di Lucia, *Tre modelli dell'ontologia sociale*, w: idem (red.), *Ontologia sociale. Potere deontico e regole costitutive*, Quodlibet, Macerata 2003, s. 10. Por. E. Husserl, *Soziale Ontologie und deskriptive Soziologie*, w: idem, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus Nachlaß. Erster Teil: 1905-1920*, red. I. Kern, Martinus Nijhoff, Den Haag 1973, s. 102-104.

⁴ Życiu i twórczości Czesława Znamierowskiego poświęcona jest książka M. Smolaka, *Czesław Znamierowski. W poszukiwaniu sprawnego państwa*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2007.

⁵ Dokładnie 70 lat po Znamierowskim, w 1991 r., wyrażenie pokrewne terminowi 'ontologia społeczna', a mianowicie angielskie 'ontology of social facts', pojawiło się w filozofii społecznej J. R. Searle'a (w jego eseju *Intentionalistic Explanations in the Social Sciences*, „Philosophy of the Social Sciences” 21, 1991, s. 340). Ontologii społecznej Searle poświęcił książkę *The Construction of Social Reality*, Allen Lane, London 1995.

Terminem *'ontologia społeczna'* Znamierowski nazwał nową dyscyplinę filozoficzną różniącą się od socjologii pojętej jako nauka zajmująca się grupami społecznymi („teoria konkretnych zgrupowań społecznych”)⁶. Według Znamierowskiego, ontologia społeczna jest nauką aprioryczną, której zadanie polega na ustaleniu prawd ogólnych, dotyczących wszelkiej formy (realnej lub możliwej) bytu społecznego⁷. Poprawniej nazywać ją ontologią społeczną, a to z tego względu, że ma ona ustalać prawdy ogólne, dotyczące wszelkich bytów społecznych, zarówno istniejących, jak i możliwych, a także ze względu na to, że jako nauka aprioryczna ma prawo już samą nazwą wskazywać na swój filozoficzny charakter⁸.

2. Znamierowski powrócił do wyrażenia *'ontologia społeczna'* trzy lata później we *Wprowadzeniu* do swojej książki *Podstawowe pojęcia teorii prawa. I. Układ prawny i norma prawna* (1924), po to by zdystansować się od fenomenologii Edmunda Husserla⁹.

2.1. W owym dziele Znamierowski zaprzeczał, by syntagma *'ontologia społeczna'* miała znaczenie przypisywane jej wyłącznie przez fenomenologię husserlowską.

Zdaniem Znamierowskiego, ontologia społeczna nie jest wyłącznie wiedzą bezpośrednią, intuicyjną, tj. opartą na wglądzie, i której przedmiotem jest istota bytów, lecz systemem poznań ogólnych o bytach pewnej klasy, określonych na podstawie definicji przyjmowanych konwencjonalnie¹⁰.

2.2. Znamierowski wyróżniał trzy zadania fundamentalne ontologii społecznej:

- (i) zadaniem *pierwszym* jest analiza pojęć społecznych,
- (ii) zadaniem *drugim* jest badanie zależności między pojęciami społecznymi,
- (iii) zadaniem *trzecim* jest badanie zależności między przedmiotami, które podpadają pod te pojęcia społeczne.

2.3. Przeprowadzając takie badania pojęć społecznych i przedmiotów, które pod nie podpadają, Znamierowski dokonał fundamentalnego odkrycia w dziedzinie ontologii społecznej. Odkrył on mianowicie szczególny typ *bytów*

⁶ C. Znamierowski, *O przedmiocie i fakcie społecznym*, „Przegląd Filozoficzny” 1921, nr 1, s. 2.

⁷ Ibidem, s. 2. Badaniu ontologicznemu rzeczywistości społecznej i prawnej poświęcone były też trzy inne dzieła Znamierowskiego, mianowicie: artykuł *Psychologistyczna teoria prawa*, 1922 („Przegląd Filozoficzny” 25, 1922, s. 1-78), odczyt *Z nauki o normie postępowania*, 1923 („Przegląd Filozoficzny” 30, 1927, s. 348-349) i książka *Podstawowe pojęcia teorii prawa. I. Układ prawny i norma prawna*, Poznań-Warszawa-Toruń 1924.

⁸ C. Znamierowski, *O przedmiocie i fakcie społecznym*, s. 2. W szczególności w książce *Podstawowe pojęcia teorii prawa* Znamierowski wyraża pogląd, że ontologia społeczna jest podstawą socjologii i wszystkich innych nauk społecznych.

⁹ Idem, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 5-6. W tym miejscu Znamierowski proponuje jeszcze inne określenie dla ontologii społecznej, a mianowicie termin *'prakseologia'*.

¹⁰ Ibidem, s. 137.

społecznych (tj. bytów, które istnieją i mogą istnieć tylko wewnątrz pewnej społeczności): *byty tetyczne*.

Osobliwość ontologiczna bytów tetycznych polega na tym, że istnieją one na mocy norm, a w szczególności na mocy norm pewnego szczególnego typu, którą Znamierowski nazywał „normą konstrukcyjną”¹¹.

Pośród bytów tetycznych Znamierowski miejsce uprzywilejowane przyznaje badaniu „aktów tetycznych” (jak pozdrawianie, sporządzanie testamentu, gra w szachy, zawieranie małżeństwa), które odróżniał od aktów czysto „psychofizycznych” (takich jak przechadzanie się czy wypijanie szklanki wody).

Niniejszy esej poświęcony jest analizie pojęcia „norma konstrukcyjna” i pojęcia „akt tetyczny”, dwóch podstawowych pojęć ontologii społecznej Znamierowskiego.

II. PIERWSZE POJĘCIE PODSTAWOWE ONTOLOGII SPOŁECZNEJ CZESŁAWA ZNAMIEROWSKIEGO: *NORMA KONSTRUKCYJNA*

1. Dwie definicje normy konstrukcyjnej Czesława Znamierowskiego

1.1. Pojęcie normy konstrukcyjnej Znamierowski wprowadził po raz pierwszy w odczycie zatytułowanym *Z nauki o normie postępowania* na polskim kongresie filozoficznym we Lwowie w 1923 r. i opublikowanym w 1927 r. w czasopiśmie „Przegląd Filozoficzny”¹². Znamierowski rozróżnił wówczas *normy konstrukcyjne i normy imperatywne*.

Normy imperatywne to takie, które regulują działania psychofizyczne, podczas gdy *normy konstrukcyjne* to takie, które działaniom psychofizycznym przypisują znaczenie konwencjonalne:

Normy, nadające działaniom psychofizycznym znaczenie konwencjonalne, oznaczam mianem konstrukcyjnych¹³.

1.2. Pojęcie normy konstrukcyjnej zostało przez Znamierowskiego podjęte na nowo i rozwinięte w następnym roku (1924) w książce *Podstawowe pojęcia teorii prawa*.

W tym dziele Znamierowski przeprowadził rozróżnienie między normami konstrukcyjnymi a normami koercywnymi (jeśli można pozwolić sobie na taką grę słów: między normami konstrukcyjnymi a normami konstrukcyjnymi).

¹¹ O teorii normy konstrukcyjnej u Czesława Znamierowskiego pisali: W. Bossy, *Koncepcja normy konstrukcyjnej Czesława Znamierowskiego*, praca magisterska napisana pod kierunkiem profesora Zygmunta Ziemińskiego, Poznań 1983; S. Czepita, *Koncepcje teoretycznoprawne Czesława Znamierowskiego*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań 1988; idem, *Czesław Znamierowski's Conception of Constitutive Rules*, „Ratio Juris” 3, 1990, s. 399-406.

¹² Odkrycie tego pierwszego wystąpienia syntagmy „norma konstrukcyjna” zawdzięczamy Paolo Di Lucii.

¹³ C. Znamierowski, *Z nauki o normie postępowania*, s. 348.

Znamierowski zaproponował następującą definicję normy konstrukcyjnej: norma konstrukcyjna to taka norma, która przypisuje *znaczenie konwencjonalne* działaniom i rzeczom i która konstruuje nowy typ aktu.

Normy [...], które nadają znaczenie konwencjonalne działaniom i rzeczom, które konstruuja nowe całości-akty, będziemy nazywali normami konstrukcyjnymi¹⁴.

2. Pięć charakterystyk pojęcia normy konstrukcyjnej Czesława Znamierowskiego

2.1. W swojej ontologii społecznej Znamierowski przedstawił pięć różnych charakterystyk pojęcia normy konstrukcyjnej (tzn. charakteryzuje to pojęcie na pięć różnych sposobów):

- (i) *charakterystyka pierwsza*: normy konstrukcyjne *przypisują* znaczenie konwencjonalne działaniom i rzeczom;
- (ii) *charakterystyka druga*: normy konstrukcyjne *tworzą* nowe typy aktów;
- (iii) *charakterystyka trzecia*: normy konstrukcyjne *otwierają* nowe możliwości działania;
- (iv) *charakterystyka czwarta*: normy konstrukcyjne są *warunkiem koniecznym* tego, czego są regułami;
- (v) *charakterystyka piąta*: normy konstrukcyjne *konstruuja* nowe znaczenia konwencjonalne.

2.2. *Charakterystyka pierwsza*: normy konstrukcyjne „nadają znaczenie konwencjonalne działaniom i rzeczom”¹⁵.

Dokładniej mówiąc, Znamierowski badał funkcję spełnianą przez normy konstrukcyjne w trzech różnych działaniach ludycznych:

- (i) powitanie chorągiewką,
- (ii) pasjans,
- (iii) gra w szachy.

2.2.1. *Pierwszym fenomenem* badanym przez Znamierowskiego jest powitanie chorągiewką.

Znamierowski każe nam sobie wyobrazić, że podczas zabawy dwoje dzieci umawia się, iż jeśli jedno podniesie swoją chorągiewkę, drugie będzie musiało odpowiedzieć, podnosząc swoją chorągiewkę takim samym ruchem.

Te dwie czynności – dwa podniesienia chorągiewek – nie będą już – zdaniem Znamierowskiego – czystymi czynnościami psychofizycznymi, pozbawionymi wszelkiego znaczenia.

Właśnie norma, powstająca z umowy między dziećmi, sprawia, że takie czysto fizyczne ruchy nabierają szczególnego znaczenia i stają się aktami powitania. Zdaniem Znamierowskiego, to właśnie:

¹⁴ Idem, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 72.

¹⁵ Ibidem.

norma [...], tworząc w ten sposób pewien związek pomiędzy ruchami chorągiewek, który nadaje każdemu z tych ruchów pewne znaczenie, powiedzmy, wzajemnego powitania, – nie znaczenie ustanowione, wybrane z pośród możliwych naturalnych, lecz nanowo, ponad i na podstawie jednego ze znaczeń naturalnych, aktem stanowienia *skonstruowane*¹⁶.

Na mocy tej normy:

ruch *a* nabiera nowego znaczenia, stanie się powitaniem, powiedzmy, ruch *b* zaś, również nabierając nowego znaczenia, staje się odpowiedzią na to powitanie. Znaczenia te mają ruchy tylko w odniesieniu do normy¹⁷.

2.2.2. *Drugim fenomenem* badanym przez Znamierowskiego jest gra w karty zwana pasjansem. Dokładniej, Znamierowski badał regułę pasjansa pozwalającą w pewnych sytuacjach położyć asa na króla. Zdaniem Znamierowskiego:

Położenie na stole asa i położenie króla, to niewątpliwie czynności psychofizyczne¹⁸.

Jednak, na mocy wspomnianej reguły gry w pasjansa, działania te nabywają nowego znaczenia:

Norma pasjansowa skonstruowała pomiędzy temi działaniami psychofizycznymi związek, który tym działaniom nadaje pewne znaczenie, ustosunkowując je do siebie: ze względu na tę normę działania te nie są poprostu położeniem kawałków zamalowanego papieru, lecz „położeniem asa” i „położeniem króla”. [...] To są akty, przez normę ustanowione i skonstruowane¹⁹.

2.2.3. *Trzeci fenomen*, badany przez Znamierowskiego, to gra w szachy:

Z grą w szachy [...] tu dzięki pewnej regule, a właściwie dzięki całemu zespołowi reguł, pewne działania psychofizyczne nabierają nowego, przez normy skonstruowanego znaczenia; figury fizyczne, kawałki toczonego drzewa czy kości stają się „figurami szachowymi”, którymi można tak lub inaczej poruszać: przedmioty fizyczne i działania psychofizyczne otrzymują nowe znaczenie, skonstruowane przez normę²⁰.

2.3. *Charakterystyka druga: normy konstruktywne tworzą nowe typy (w sensie Peirce'a) aktów*²¹.

Zdaniem Znamierowskiego, normy konstruktywne:

konstruują nowe całości-akty²².

¹⁶ Ibidem, s. 66-67.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, s. 67.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem. Przynajmniej trzech inni autorzy, piszący po Znamierowskim i nie odnosząc się do niego, używali przykładu gry w szachy jako ilustracji pojęcia działania ukonstytuowanego regułami: Alf Ross, John R. Searle i Amedeo Giovanni Conte.

²¹ O *typiczności* aktów skonstruowanych regułami zob. L. Passerini Glazel, *La forza normativa del tipo. Pragmatica dell'atto giuridico e teoria della categorizzazione*, Quodlibet, Macerata 2005, s. 257-271.

²² C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 72. Nad pokrewieństwem między pojęciami „norma konstrukcyjna” i „reguła eidetyczno-konstytutywna” zatrzymuje się A. G. Conte, *Deontica wittgensteiniana*, w: A. G. Gargani (red.), *Wittgenstein contemporaneo*, Marietti, Genova 1993; przedruk

2.4. Charakterystyka trzecia: normy konstrukcyjne *otwierają* nowe możliwości działania:

Norma konstrukcyjna stwarza nowe możliwości działania, bez niej nie istniejące²³.

Na przykład:

Bez norm szachowych nie byłoby ruchów wieży, pionka, królowej; bez reguł bridge'a nie byłoby licytowania, brania lew, pasowania²⁴.

Analogicznie, bez norm, które ustanawiają instytucję własności i akt darowania nie byłoby możliwe darowanie komuś konia:

Nie można darować komuś konia, gdy niema norm, ustanawiających własność i akt darowania²⁵.

2.5. Charakterystyka czwarta: normy konstrukcyjne są warunkiem koniecznym tego, czego są regułami.

Dokładniej mówiąc, zdaniem Znamierowskiego normy konstrukcyjne są warunkiem koniecznym stanu rzeczy, którego są regułami. Znamierowski nazywa „tetycznym stanem rzeczy” wszelki taki stan rzeczy, którego warunkiem koniecznym istnienia jest norma lub system norm:

Będziemy [...] [mogli] określić [...] stan rzeczy tetyczny, jako ten stan, którego istnienia warunkiem niezbędnym jest istnienie jakiejś normy [...], czy też układu takich norm²⁶.

Dwoma przykładami tetycznych stanów rzeczy są: królowa zagrożona przez wieżę (w szachach) i hipoteka.

2.6. Charakterystyka piąta: normy konstrukcyjne tworzą nowe znaczenia konwencjonalne.

Zdaniem Znamierowskiego, normy konstrukcyjne spełniają, względem znaczeń konwencjonalnych, dwie główne funkcje:

- (i) *w pierwszym rzędzie, przypisują* one znaczenia konwencjonalne działaniom i rzeczom;
- (ii) *w drugim rzędzie, konstruują* nowe znaczenia konwencjonalne²⁷.

w: A. G. Conte, *Filosofia del linguaggio normativo. II. Studi 1982-1994*, Giappichelli, Torino, 1989, s. 532: „Myśl, że reguły szachów konstytuują pragmemy szachów (czyli typy ruchów, *types* poszczególnych ruchów, przeciwstawione tym poszczególnym ruchom jako *tokens*) wystąpiła już w zarysie u Czesława Znamierowskiego (teoretyka pojęcia *normy konstrukcyjnej*)”.

²³ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 103.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, s. 68.

²⁶ *Ibidem*, s. 69.

²⁷ Zdaniem Znamierowskiego, normy mogą nie tylko przypisywać *znaczenia konwencjonalne*, ale również *znaczenia naturalne* (tj. takie, które istnieją niezależnie od norm). Tak się dzieje z normą, która przypisuje nożowi znaczenie przedmiotu, którym przecina się strony książki. Norma ta, wyróżniając pewne znaczenie naturalne (pewną funkcję naturalną: przecinanie kart książki), wyklucza to, by określony nóż miał jeszcze jakieś inne „znaczenia praktyczne”, np. temperowanie ołówków czy krajanie chleba.

III. DRUGIE POJĘCIE PODSTAWOWE ONTOLOGII SPOŁECZNEJ CZESŁAWA ZNAMIEROWSKIEGO: AKT TETYCZNY

1. Dwie definicje aktu tetycznego Czesława Znamierowskiego

1.1. Określiwszy pojęcie normy konstruktywnej, Znamierowski mógł stworzyć drugie podstawowe swej ontologii społecznej: pojęcie *aktu tetycznego*²⁸.

Równoległe do rozróżnienia dwóch rodzajów norm (normy konstruktywne i normy koercytywne), Znamierowski rozróżnia dwa rodzaje aktów: akty psychofizyczne i akty tetyczne.

Od aktów psychofizycznych Znamierowski odróżnia szczególny zbiór aktów, nie mających natury czysto psychofizycznej. Znamierowski nazywa takie akty „aktami tetycznymi”.

Są aktami tetycznymi czynności, na których polegają różne gry towarzyskie, oparte na konwencji. Takimi aktami więc będą, na przykład, wszelkie ruchy szachowe, czynności wszelkie w grach w karty itd.²⁹

Do kategorii aktów tetycznych należą także akty prawne:

Aktami tetycznymi będą również te akty, które nazywają się aktami prawnymi³⁰.

Aktami tetycznymi są na przykład:

- (i) testowanie, tj. sporządzanie testamentu,
- (ii) zawieranie małżeństwa,
- (iii) wyrokowanie, tj. wydawanie wyroku,
- (iv) aresztowanie, tj. nakładanie aresztu³¹.

1.2. Pojęcie normy konstrukcyjnej i pojęcie aktu tetycznego zostały wprowadzone w odczycie *Z nauki o normie postępowania*, wygłoszonym przez Znamierowskiego na kongresie filozofii polskiej we Lwowie (1923). W tym odczycie Znamierowski zdefiniował akt tetyczny jako działanie psychofizyczne, któremu pewna norma konstrukcyjna przypisuje pewne znaczenie konwencjonalne³².

1.3. Znamierowski podjął i rozwinął tę ideę w wydanej w 1924 r. książce *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, w której sformułował następującą definicję aktu tetycznego:

²⁸ Pojęcie aktu tetycznego jest pojęciem kluczowym w analizie czynności prawnych. Konwencjonalność czynności prawnych jest przedmiotem artykułu L. Nowaka, S. Wronkowskiej, M. Zielińskiego i Z. Ziemińskiego, *Czynności konwencjonalne w prawie*, „Studia Prawnicze Instytutu Nauk Prawnych” 33, 1972, s. 73-99.

²⁹ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 68.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Por. C. Znamierowski, *Z nauki o normie postępowania*, odczyt wygłoszony na kongresie filozofii polskiej, Lwów 1923.

Działania poszczególne, powiązane przez normę [...] z innymi działaniami i posiadające stąd znaczenie swoiste, lub całości organiczne, skonstruowane przez normę z działań jednej lub wielu osób nazywać będą aktami tetycznymi³³.

Znamierowski natomiast nazywa *aktami materialnymi określonego aktu tetycznego* działania psychofizyczne, będące substratem tego aktu tetycznego:

Same działania psychofizyczne, będące ze względu na normę aktami tetycznymi lub też w skład aktów tetycznych wchodzące, nazywam *aktami materialnymi* danego aktu tetycznego³⁴.

2. Pięć charakterystyk aktu tetycznego Czesława Znamierowskiego

2.1. W ontologii społecznej Znamierowski proponuje pięć charakterystyk aktu tetycznego:

- (i) akt tetyczny jest *działaniem świadomym*,
- (ii) akt tetyczny jest *aktem*, któremu *pewna norma* przepisuje pewne znaczenie konwencjonalne,
- (iii) akt tetyczny jest aktem, którego *typ* jest skonstruowany pewną normą,
- (iv) akt tetyczny jest aktem *poiesis*, tj. aktem wytwórczym,
- (v) akt tetyczny jest aktem konwencjonalnym.

2.2. *Charakterystyka pierwsza:* akt tetyczny jest działaniem świadomym.

2.3. *Charakterystyka druga:* akt tetyczny jest działaniem, któremu pewna norma przypisuje pewne *znaczenie konwencjonalne*³⁵.

Przykładem paradygmatycznym są ruchy figur i pionków w szachach. Znamierowski pisze:

Z grą w szachy [...] tu dzięki pewnej regule, a właściwie dzięki całemu zespołowi reguł, pewne działania psychofizyczne nabierają nowego, przez normy skonstruowanego znaczenia³⁶.

2.4. *Charakterystyka trzecia:* akty tetyczne są „całościami organicznymi” skonstruowanymi przez określoną normę na podstawie działania jednej lub kilku osób:

Akt kupna-sprzedaży to nie jest jakieś proste działanie psychofizyczne lub jakiś prosty akt społeczny, to zespół działań i aktów, zsyntetyzowany przez układ norm, konstruujących ten akt³⁷.

³³ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 68.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Por. idem, *Z nauki o normie postępowania*, 1927, s. 348-349.

³⁶ Idem, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 67.

³⁷ Ibidem, s. 68.

2.5. Charakterystyka czwarta: akt tetyczny jest aktem *poiesis* (aktem *sprawczym*), tj. aktem, który stwarza nowe stany rzeczy, mianowicie stany rzeczy tetyczne³⁸:

Akt tetyczny jest aktem sprawczym, [...] realizuje zawsze jakiś stan rzeczy tetyczny³⁹.

Zdaniem Znamierowskiego, tetyczny stan rzeczy ma tę samą cechę rodzajową, co akt tetyczny, który go stworzył:

Dla każdego aktu tetycznego jest rzeczą istotną, że jest on aktem sprawczym, że realizuje jakiś stan rzeczy swoisty, – podobnie swoisty, jak sam akt tetyczny. Będziemy oznaczali ten stan rzeczy mianem tetycznego stanu rzeczy⁴⁰.

2.6. Charakterystyka piąta: akt tetyczny jest aktem konwencjonalnym w tym sensie, że akt materialny, na którym taki akt się opiera, może być różny bez zmiany natury samego aktu tetycznego. Natura ta jest bowiem określona przez jego znaczenie konwencjonalne.

Znamierowski podkreśla brak konieczności relacji łączącej akt tetyczny i akt materialny:

Norma może wiązać powstanie danego stanu rzeczy tetycznego z temi lub innymi faktami psychicznymi i fizycznymi, stąd też komponenty psychofizyczne tego samego aktu tetycznego mogą się w bardzo szerokich granicach zmieniać i różnić⁴¹.

Ten sam akt tetyczny może opierać się na różnych aktach materialnych, w zależności od konstruujących go norm, to jest bez zmiany swojego znaczenia konwencjonalnego:

W skład tego samego aktu tetycznego mogą w dwóch przypadkach, zależnie od treści norm, wchodzić bądź zupełnie różne, bądź częściowo odmienne akty materialne⁴².

Jest zupełnie nieistotne, jak wyglądają poszczególne akty materialne, z których składają się poszczególne przypadki (*tokens*) aktu tetycznego⁴³:

³⁸ Podejmuję tutaj rozróżnienie między aktami mowy *prāxis* (*praxis speech-acts*) i aktami mowy *poiesis* (*poiesis speech-acts*) sformułowane przez Marię-Elisabeth Conte w (niepublikowanym) esejie *Two Types of Performativity and Two Types of Speech-Acts*, 1985. Rozróżnienie to reprodukuje (w dziedzinie aktów mowy) paradygmat arystotelesowski: akty *prāxis* a akty *poiesis*. Tylko w przypadku tych ostatnich jest pewne *positum*, w języku Kazimierza Twardowskiego – pewien *wytwór*. Por. K. Twardowski, *O czynnościach i wytworach. Kilka uwag z pogranicza psychologii, gramatyki i logiki*, w: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza*, Nakładem Uniwersytetu Lwowskiego, t. II, Lwów 1912, s. 1-33.

³⁹ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 70. Wydaje się, że Znamierowski, pisząc o pojęciu „aktu sprawczego”, nawiązuje do pojęcia *wirksamer Akt*, za pomocą którego Adolf Reinach charakteryzuje pojęcie rozporządzenia (*Bestimmung*). W dziele *Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechtes*, „Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung” 1, 1913 (= *Zur Phänomenologie des Rechts*, Kösel, München 1953, s. 175) Reinach pisze: „Rozporządzenie zalicza się do aktów skutecznych, to jest takich, których spełnienie ma być, i często jest, sprawieniem pewnej zmiany w świecie”.

⁴⁰ C. Znamierowski, *Podstawowe pojęcia teorii prawa*, s. 69.

⁴¹ *Ibidem*, s. 70.

⁴² *Ibidem*, s. 71. Akty materialne są materia, z której „są zrobione” *tokens* (przypadki) aktów tetycznych.

⁴³ Jak wiadomo, paradygmat *type vs. token* został sformułowany przez Charlesa Sandersa Peirce'a.

Indywidualne osobliwości tych aktów nie są brane zupełnie pod uwagę.

Ta nieistotność indywidualnych cech poszczególnych aktów materialnych, z których składa się (i na fundamencie których wyrasta) poszczególny akt tetyczny, jest podwójna:

- (i) w *pierwszym rzędzie*, cechy te są nieistotne na płaszczyźnie ontologicznej, a mianowicie dla tożsamości typu aktu tetycznego,
- (ii) *następnie*, cechy te są nieistotne na płaszczyźnie teoriopoznawczej, a mianowicie dla poznania przypadków (*tokens*) aktu tetycznego.

Ontologia społeczna Znamierowskiego jest ontologią typów (*types*), a nie przypadków (*tokens*)*.

prof. Giuseppe Lorini
Uniwersytet w Cagliari, Włochy

CZESŁAW ZNAMIEROWSKI'S SOCIAL ONTOLOGY

Summary

The paper touches upon social ontology formulated at the beginning of the 1920s by Czesław Znamierowski (1888-1967). According to Znamierowski, social ontology is an *a priori* science and its aim is to determine general truths concerning each form (both existing or possible) of social relations.

While researching social reality, Znamierowski made a discovery that was of fundamental significance for social ontology. He discovered a special type of acts ('thetic acts'), which exist owing to norms, or more precisely, a particular type of norms which he called 'constructive norms'. Znamierowski also differentiated between 'thetic acts' (such as e.g. greeting, making a will or playing chess) and 'psychophysical acts' (such as walking, or drinking a glass of water).

The paper is devoted to the analysis of a 'constructive norm' and a 'thetic act' being two basic concepts of Znamierowski's social ontology.

* Z języka włoskiego przełożył Wojciech Żelaniec.